

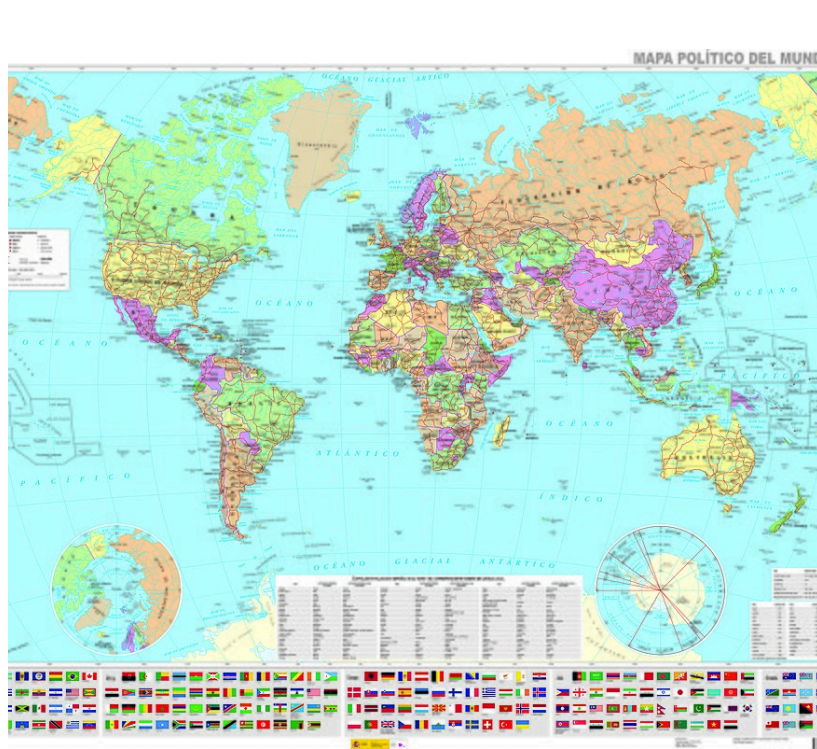
UD 2.- A ORGANIZACIÓN POLÍTICA DAS SOCIEDADES. A ORGANIZACIÓN POLÍTICA E TERRITORIAL DE ESPAÑA.

ÍNDICE

1. Introducción	1
2. Organización política das sociedades	2
2.1. O Estado: definición, elementos e funcións	2
2.2. O Goberno: formas de goberno	3
3. A organización territorial do Estado	4
4. Relacións e conflitos internacionais	5
5. A organización política e territorial española	8
5.1. Organización política	8
5.2. Organización territorial	9

1. Introducción

O mundo atópase organizado territorialmente en Estados, que son espazos xeográficos delimitados por fronteiras que presentan unha forma de organización política, social e económica determinada. Con todo, a organización política das sociedades humanas non é un fenómeno estático, senón o resultado dunha longa evolución histórica que se remonta ás primeiras civilizacións e que se manifesta hoxe nunha gran diversidade de réximes políticos e estruturas territoriais.

Mapamundi político CC BY IGN

No caso concreto de España, o sistema político e territorial actual ten as súas raíces na superación da ditadura franquista (1936-1939 - 1975) e na posterior Transición á democracia, un proceso que culminou coa aprobación da Constitución Española de 1978. Esta Constitución definiu a España como un Estado social e democrático de dereito, baixo a forma de monarquía parlamentaria e cunha estrutura territorial altamente descentralizada organizada en municipios, provincias e comunidades autónomas.

2. Organización política das sociedades

2.1. O Estado: definición, elementos e funcións

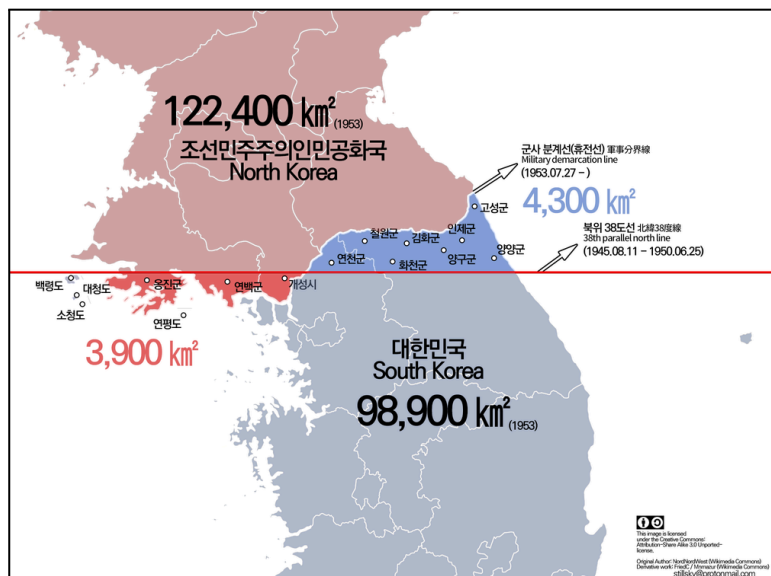
Definición de Estado e diferenzas con Goberno e Nación

Existe un Estado cando un territorio atópase organizado política, xurídica e administrativamente por un conxunto de institucións permanentes, dotadas de soberanía e independentes con respecto a outros territorios. Historicamente, a necesidade de organizar o territorio e garantir a seguridade da poboación xurdiu coas primeiras civilizacións de Oriente Próximo (Mesopotamia e Exipto), articuladas arredor da figura do rei e a súa élite.

Para comprender a natureza do Estado é imprescindible diferenciarlo doutros dous conceptos habitualmente confundidos:

- Estado vs. Goberno: O Estado establece as normas permanentes que regulan a sociedade a través de institucións soberanas. Pola súa parte, o Goberno é o conxunto temporal de persoas que ocupan cargos (presidencia e ministerios) que xestiona e administra as institucións do Estado exercendo o poder que lle foi asignado.
- Estado vs. Nación: O termo nación, un dos máis complexos da historia contemporánea, adoita facer referencia ao conxunto de poboación que comparte unha mesma lingua, cultura, historia e costumes. Aínda que o habitual é que cada nación teña o seu propio Estado, isto non sempre ocorre:

- Existen nacións divididas en varios Estados, como o caso do pobo coreano, repartido entre Corea do Norte e Corea do Sur.
- Existen Estados multinacionais, onde varias nacións conviven baixo

unha mesma estrutura estatal, como acontece en Bolivia. En ocasións as realidades plurinacionais xeneran tensións nos Estados, especialmente cando as nacións que as conforman xeneran procesos independentistas.

Elementos constituíntes do Estado

Calquera Estado está formado por catro elementos fundamentais:

1. Territorio: Espazo xeográfico delimitado polas fronteiras políticas do Estado.
2. Poboación: Conxunto de habitantes que residen no territorio estatal, a cal pode presentar diversidade cultural e/ou lingüística.

3. Soberanía: Capacidade do Estado para tomar e executar decisións de forma autónoma sobre o seu territorio e poboación. Se carece deste poder, considérase unha colonia ou dependencia. Nun Estado democrático, a soberanía reside no pobo.
4. Institucións: Organismos permanentes encargados de exercer os poderes do Estado.

Funcións do Estado e a división de poderes

Co obxectivo de manter a estabilidade no territorio, o Estado organiza as súas funcións segundo os tres poderes clásicos:

- Poder Lexislativo: Encárgase de elaborar e aprobar as leis e os orzamentos que regulan a sociedade. Exerceo o Parlamento (que pode ser unicameral ou bicameral).
- Poder Executivo: Encárgase de aplicar as leis aprobadas, dirixir a política interior e exterior e manter a orde pública e a defensa fronte a agresións externas. Exerceo o Goberno xunto ás Forzas Armadas e Cuerpos de Seguridade.
- Poder Xudicial: Encárgase de xulgar o incumprimento das leis e sancionar aos infractores. Reside nos xuíces e tribunais de xustiza.

A **separación de poderes**, enunciada na Ilustración do s. XVIII por autores coma **Montesquieu**, é un principio básico dos Estados democráticos que evita a concentración do poder nunha única persoa ou institución e garante o control institucional mutuo e a aplicación imparcial da lei. Pola contra, nos Estados non democráticos os tres poderes concéntranse nunha única persoa ou órgano.

2.2. O Goberno: formas de goberno

As formas de goberno varían segundo **dous criterios principais**: o grao de participación política da cidadanía e a natureza da xefatura do Estado.

Segundo o grao de participación cidadá

- Estado democrático: A soberanía recae no pobo (soberanía popular/nacional). Caracterízase por:
 - Sufraxio universal: Dereito ao voto activo e pasivo para todos os cidadáns maiores de idade, sen distinción de sexo ou condición económica.
 - Democracia representativa e directa: Os cidadáns elixen os seus representantes mediante eleccións libres, aínda que tamén poden participar directamente en decisións específicas mediante referéndum
 - Estado de Dereito, pluralismo e liberdades: Garantía de igualdade ante a lei, división de poderes, liberdade de expresión e existencia legal de diversos partidos políticos que compiten de forma pacífica.
- Estado non democrático: A cidadanía carece de dereitos políticos, non hai eleccións libres, represorase a liberdade de expresión e non existe separación de poderes nin pluralismo político. Exemplos disto son as dictaduras militares, os réximes totalitarios e as monarquías absolutistas (como Arabia Saudí).

Segundo a Xefatura do Estado

- Monarquía: A Xefatura do Estado é un rei ou unha raíña, cuxo cargo é vitalicio e hereditario.

- Monarquía parlamentaria: O rei/A raíña reina pero non goberna; ten funcións representativas, arbitrais e moderadoras, mentres que a soberanía reside no pobo e o poder executivo no Goberno (como en España).
- Monarquía absoluta: O rei/A raíña acumula todos os poderes do Estado e a soberanía recae na súa persoa (réxime non democrático).
- República: A Xefatura do Estado é un/unha Presidente/a da República elixido/a por votación.
 - República presidencialista: O/A Presidente/a da República é á súa vez o/a xefe/a do Goberno e exerce o poder executivo (como nos Estados Unidos de América).
 - República parlamentaria: : O/A Presidente/a da República cumpre tarefas representativas, mentres que o/a Presidente/a do Goberno é elixido/a polo Parlamento e dirixe o executivo (como en Alemaña e Italia).
 - República dictatorial/militar: O/A presidente/a chega ao poder sen o voto do pobo, constituíndo un Estado non democrático.

3. A organización territorial do Estado

Os Estados fragmentan o seu territorio en unidades administrativas máis pequenas (rexións, provincias, municipios) para gobernar con maior eficacia e prestar mellores servizos á poboación. Segundo a distribución do poder entre a administración central e as entidades rexionais, distínguense dous modelos principais:

- **Estado centralizado (Unitario):** A administración central asume todas as competencias e toma as decisións executivas e lexislativas para todo o país. Aínda que existan institucións rexionais ou locais, estas carecen de autonomía (por

exemplo, para contratar os seus propios funcionarios) e están sometidas ao goberno central.

- Precedentes e evolución: Ten como antecedente as monarquías absolutas (como a de Luís XIV en Francia) e os réximes autoritarios do século XX (Hitler, Mussolini, Stalin, Franco). Con todo, un Estado centralizado tamén pode ser plenamente democrático, como ocorre actualmente en Francia, Portugal, Exipto e Ecuador.
- **Estado descentralizado:** A Constitución delega parte do poder e das competencias (educación, sanidade, transportes, xustiza) ás institucións rexionais e locais, que contan con órganos de goberno e lexislación propios, pero sen romper coa unidade do Estado, senón artellando o traballo conxunto entre o Estado central e as rexións para o desenvolvemento integral do país.
 - Precedentes históricos: Atópase en exemplos coma o Imperio romano, que dividiu o territorio conquistado en provincias baixo a estratexia divide et impera para administrar o imperio e evitar rebelións.
 - Tipos de Estados descentralizados:
 - Estado Autonómico: O Estado comparte coas comunidades autonómicas tarefas organizativas e lexislativas (como en España e Italia).
 - Estado Federal: Composto por diversos gobernos federais que manteñen institucións e leis propias, coordinados por un goberno federal común (como os Estados Unidos, Alemaña e Brasil).

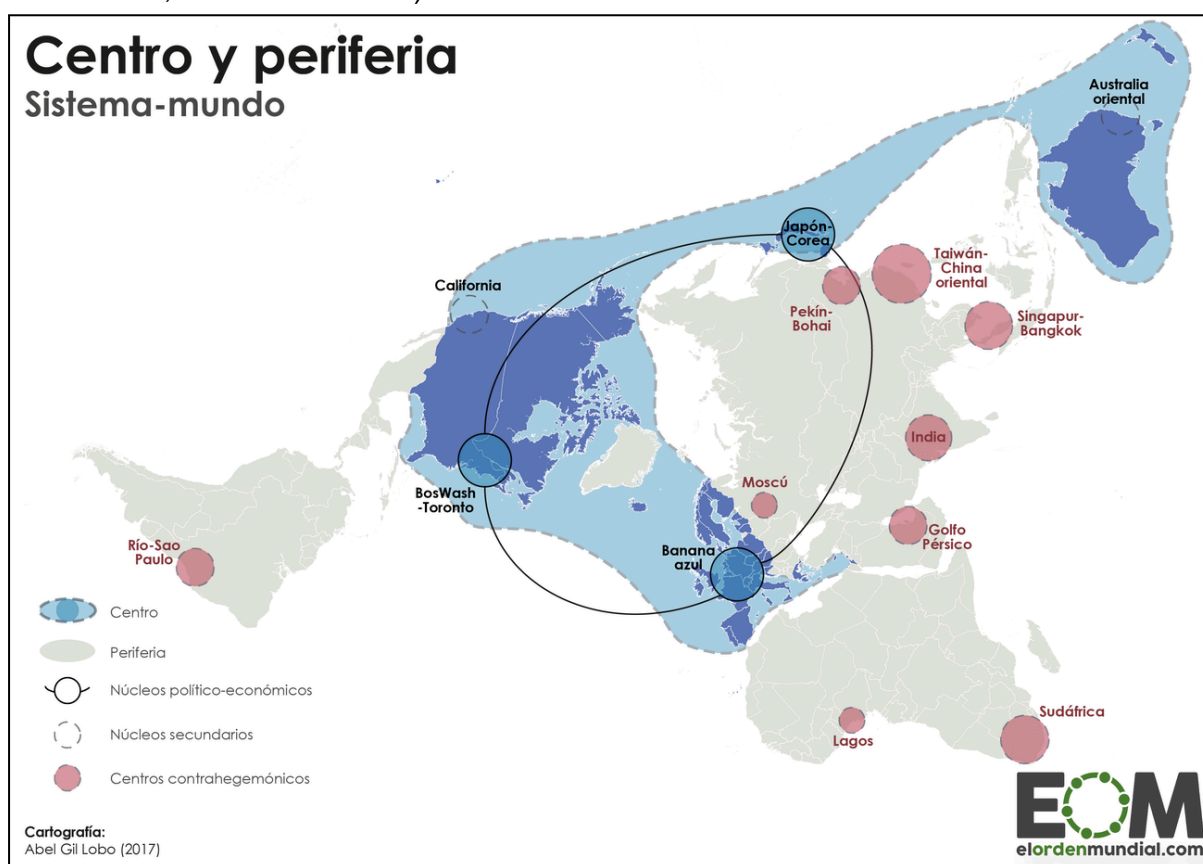

4. Relacións e conflitos internacionais

O sistema-mundo e a teoría centro-periferia

Na actualidade existen 195 países no mundo, entre os cales as relacións non son entre iguais, senón que están condicionadas polo grao de desenvolvemento socioeconómico. A teoría do centro-periferia, desenvolvida por **Immanuel Wallerstein**, explica o funcionamento do sistema-mundo:

1. Países do Centro (Desenvolvidos): (Estados Unidos, Xapón, Australia, Nova Zelandia e a Unión Europea). Controlan a produción de recursos e a tecnoloxía mundial. Caracterízanse por ter un Estado do benestar (educación, sanidade e servizos sociais cubertos), sistemas democráticos consolidados e economías terciarizadas.
2. Países da Periferia (Subdesenvolvidos): (Países de África, Latinoamérica, Europa Oriental, Próximo Oriente e Sudeste asiático). Presentan deficiencias na cobertura de necesidades básicas, inestabilidade política (gobiernos débiles, autoritarios ou guerras civís) e economías agrarias de subsistencia ou dependentes da extracción de recursos por parte das multinacionais do centro.
3. Países Emerxentes: Na liña fronteiriza atópanse países que están gañando un gran peso económico global, como os integrados no grupo dos BRICS (Brasil, Rusia, India, China e Sudáfrica).

En moitas ocasións, os países do centro manteñen a súa hexemonía mediante acordos comerciais desiguais e o apoio a gobernos títeres na periferia, mentres concentran a maior parte da forza militar global.

Evolución xeopolítica: do mundo bipolar ao multipolar

- Mundo Bipolar: Tras a Segunda Guerra Mundial (1939-1945), o mundo quedou dividido en dous bloques enfrontados durante a Guerra Fría (1945-1991): o bloque capitalista (liderado por EUA) e o bloque socialista (liderado pola URSS). En 1955, coa Conferencia de Bandung, xurdiu o movemento dos países non aliñados e o concepto de Tercer Mundo.

- Mundo Multipolar: Coa disolución da URSS, xurdiu un escenario multipolar onde a influencia política e económica se reparte entre varias potencias (EUA, Rusia, China, India, Xapón, Brasil, Sudáfrica) e bloques rexionais como a Unión Europea.

Tipos de conflitos internacionais e organismos de paz

Os conflitos entre Estados motivados polo control territorial, económico ou por razóns políticas e relixiosas clasifícanse en:

- Conflitos económicos: Guerras comerciais mediante a imposición de aranceles ou bloqueos de compra e venda.
- Conflitos diplomáticos: Disputas políticas, incidentes nas fronteiras e reivindicacións territoriais.
- Conflitos armados: Enfrontamentos violentos que inclúen as guerras civís (internas) e o terrorismo, o cal pasou de ser un fenómeno local a converterse nun terrorismo global e político-relixioso tras os atentados do 11 de setembro de 2001 perpetrados por Al Qaeda.

Para promover a cooperación e evitar guerras, creouse en 1945 a Organización das Nacións Unidas (ONU), integrada por máis de 190 países.

Edificio da ONU en NY CC BY Y. Halun

5. A organización política e territorial española

5.1. Organización política

O contexto histórico e a Transición á democracia

Trala Guerra Civil (1936-1939), España viviu baixo a ditadura do xeneral Francisco Franco, un réxime sen liberdades, sen partidos políticos nin eleccións libres. Á morte de Franco en novembro de 1975, restaurouse a monarquía na figura de Xoán Carlos I, iniciándose a Transición democrática. Baixo a dirección do presidente do Goberno Adolfo Suárez do partido UCD, celebráronse as primeiras eleccións democráticas o 15 de xuño de 1977 e redactouse a Constitución, ratificada polo pobo español en referéndum o 6 de decembro de 1978. A pesar de momentos críticos como o intento de golpe de Estado do 23F en 1981, España consolidou o período democrático máis estable da súa historia recente.

Características do sistema político español

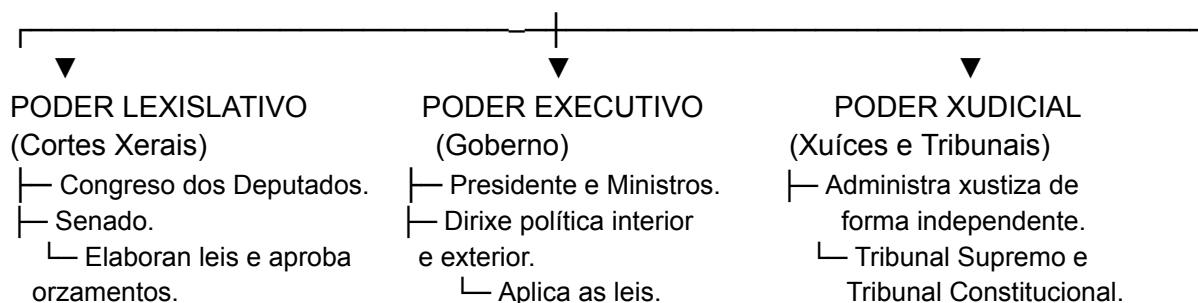
Segundo a Constitución de 1978, España defínese polos seguintes principios:

1. Monarquía Parlamentaria: O Rei é o Xefe do Estado, pero non goberna nin exerce poderes lexislativos, executivos ou xudiciais. O seu papel é representativo, arbitral e moderador, sendo a súa figura inviolable e non suxeita a responsabilidade legal. Dende 2014, tras a abdicación de Xoán Carlos I, o rei de España é Felipe VI, sendo a herdeira a princesa Leonor.
2. Soberanía Nacional e Democracia: O poder reside no pobo español, que o exerce mediante sufraxio universal (libre, directo, secreto, activo e pasivo para maiores de 18 anos) en eleccións xerais, autonómicas e municipais. O sistema electoral para o Parlamento é proporcional e baséase en circunscricións provinciais.
3. Estado de Dereito e Pluralismo Político: A lei está por riba de todos os cidadáns e institucións, garantindo a igualdade xurídica e a alternancia pacífica no poder entre diversas opcións políticas, representadas nos distintos partidos políticos.
4. Dereitos e Liberdades: Recoñécense dereitos individuais (vida, expresión, reunión), políticos (voto, asociación), económicos e sociais (traballo, sanidade, educación) e xurídicos (xuízo xusto).

A división de poderes en España

As institucións do Estado organízanse segundo a Constitución e para garantir o principio da división de poderes.

PODERES DO ESTADO ESPAÑOL

- Poder Lexislativo (Cortes Xerais): Parlamento bicameral formado polo Congreso dos Deputados e o Senado, elixidos cada catro anos. Ocupase de elaborar e aprobar as leis, os orzamentos do Estado e de elixir e controlar ao Presidente do Goberno.
- Poder Executivo (O Goberno): Formado polo Presidente do Goberno e os seus ministros, encargados de dirixir a política interior e exterior e aplicar as leis.
- Poder Xudicial (Xuíces/as e Tribunais): Órgano independente sometido unicamente á lei. Os seus máximos organismos son o Tribunal Supremo (órgano xurisdiccional superior) e o Tribunal Constitucional (garante supremo da Constitución). Destaca tamén a figura do/a Defensor/a do Pobo como órgano de control.

5.2. Organización territorial

O modelo autonómico

España é un **Estado descentralizado** organizado en tres niveis territoriais principais: Comunidades Autónomas, Provincias e Municipios.

A Constitución recoñece o dereito ás autonomías das rexións e nacionalidades históricas. Actualmente, España consta de 17 Comunidades Autónomas e dúas Cidades Autónomas (Ceuta e Melilla).

- O Estatuto de Autonomía: É a norma institucional básica de cada comunidade autónoma. Contén a denominación da comunidade, a delimitación do seu territorio, os seus símbolos (bandeira, escudo, himno), os dereitos e deberes dos cidadáns e o marco de competencias asumidas.
- Institucións Autonómicas: Ríxense pola separación de poderes:
 - Parlamento autonómico: Exerce o poder lexislativo, elabora leis autonómicas, aproba orzamentos e elixe ao Presidente/a autonómico/a
 - Goberno autonómico: Formado polo Presidente e os conselleiros, exerce o poder executivo.
 - Tribunal Superior de Xustiza: Máxima instancia do poder xudicial no ámbito autonómico.

- Competencias autonómicas: Poden ser plenas (vivenda, urbanismo, sanidade, organización de institucións propias) ou compartidas co Estado central (educación, lexislación laboral). Todo o sistema baséase no principio de solidariedade para evitar desequilibrios económicos entre rexións.
- A Delegación do Goberno: É a figura que representa ao Goberno Central en cada comunidade autónoma para velar polo cumprimento das leis estatais e dirixir as forzas de seguridade.

O caso específico de Galicia

O Estatuto de Autonomía de Galicia, aprobado en 1981, recoñece a Galicia como nacionalidade histórica. Conta con competencias exclusivas en materia de cultura, lingua galega, patrimonio, pesca e agricultura. As súas institucións son o Parlamento de Galicia (coñecido como "O Hórreo", con sede en Santiago de Compostela), a Xunta de Galicia (goberno autonómico) e o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia.

A Administración Local: Provincias e Municipios

- As Provincias: España divídese en 50 provincias . O goberno provincial corresponde á Deputación Provincial (formada por presidente e deputados elixidos polos Concellos), que xestiona servizos comúns e presta asistencia aos municipios máis pequenos e rurais. Nas comunidades autonómicas uniprovinciais non existen deputacións, asumindo as súas funcións a propia comunidade.
- As Comarcas: Entidades locais intermedias entre a provincia e o municipio para xestionar intereses xeográficos e culturais comúns.
- Os Municipios: Son as entidades básicas da organización territorial. España conta con 8.132 municipios (313 dos cales están en Galicia). O seu goberno é o Concello, integrado polo/a Alcalde/Alcaldesa e os/as concelleiros/as elixidos/as cada catro anos. O Concello encárgase de prestar servizos directos á cidadanía: iluminación, limpeza, recollida de lixo, auga potable, transporte urbano, policía local, servizos sociais, e actividades culturais e deportivas, etc...

